

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH

00-478 Warszawa • Aleje Ujazdowskie 18 lok. 4
tel./fax: 022 622 05 88, 622 84 28,33 • e-mail: kirp@kirp.pl • NIP: 526-10-43-011

Do druku nr 2368

L.dz. 11595 /OBSiL/2009/JS

Warszawa, dnia 24 września 2009 r.

Szanowny Pan
Lech Czapla
Zastępca Szefa Kancelarii Sejmu

Szanowny Panie Ministrze!

W nawiązaniu do przesłanego przy piśmie PS-140/09 z dnia 26 sierpnia 2009 r. komisyjnego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny - uprzejmie w załączeniu przekazuję opinię do projektu opracowaną w ramach Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych

2
Porozumienie

Wiceprezes
Krajowej Rady Radców Prawnych

Dariusz Sałajewski

Lublin, dnia 22 września 2009 r.

Radca prawny: dr Joanna Bodio,
adiunkt w Katedrze Postępowania Cywilnego
i Międzynarodowego Prawa Handlowego WPiA UMCS w Lublinie

Opinia

sporządzona na zlecenie Krajowej Rady Radców Prawnych, Ośrodka Badań, Studiów i
Legislacji
do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, sporządzonego przez Komisję
Nadzwyczajną „Przyjazne Państwo”

- I. Zakres przedmiotowy opinii
- II. Uwagi ogólne
- III. Konkluzja

I. Zakres przedmiotowy opinii

Niniejsza opinia sporządzona została na podstawie treści projektu przygotowanej przez Komisję Nadzwyczajną „Przyjazne Państwo” ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny – projekt (s. 1) z uzasadnieniem (s. 2 - 3).

Opiniowany projekt ustawy dotyczy uchylenia art. 80 k.c., przewidującego złożenie oświadczenia woli osoby nie mogącej czytać w formie zastępczej (aktu notarialnego). Zdaniem projektodawców, uchylenie art. 80 k.c. „ma zaoszczędzić osobom nie mogącym czytać kosztów związanych ze składaniem oświadczeń woli w formie aktu notarialnego, jak i czasu poświęconego na dokonywanie czynności w takiej formie. Może też przyczynić się do wzmożenia aktywności takich osób w obrocie prawnym, a co za tym idzie – również gospodarczym” (uzasadnienie – s. 3).

II. Uwagi ogólne

Zgodnie z treścią art. 80 k.c., jeżeli osoba nie mogąca czytać ma złożyć oświadczenie woli na piśmie, oświadczenie powinno być złożone w formie aktu notarialnego.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 27 października 1977 r. podkreślił, że „obowiązujące prawo przewiduje dwa różne rodzaje pisemnej formy oświadczenia woli. Forma ta może być zastrzeżona bądź pod rygorem nieważności czynności prawnej, bądź pod rygorem

pewnych ograniczeń dowodowych. Zastrzeżenie przez ustawę formy pisemnej dla danej czynności prawnej tylko wtedy wywołuje dalszy skutek w postaci jej nieważności, jeżeli ustawa wyraźnie przewiduje rygor nieważności (art. 73 § 1 k.c.). W pozostałych przypadkach niezachowanie formy pisemnej wywołuje jedynie ten skutek, że prowadzenie dowodu z zeznań świadków lub przesłuchania stron na fakt dokonania czynności prawnej jest dozwolone tylko w okolicznościach przewidzianych w art. 74 § 2 k.c.

Z powyższego wynika, że jeżeli osoba nie mogąca czytać ma dokonać czynności prawnej, dla której została zastrzeżona forma pisemna pod rygorem nieważności, czynność ta musi być zgodnie z art. 80 k.c. sporządzona w formie aktu notarialnego. Brak formy aktu notarialnego spowoduje nieważność czynności prawnej.(...)

Z kolei art. 73 § 2 k.c. mówi o innej formie szczególnej "dla czynności prawnej", a więc dla czynności prawnej zobiektywizowanej, a nie ze względu na subiektywne cechy osoby mającej daną czynność sporządzić. Artykuł 80 k.c. przewiduje natomiast szczególną formę nie dla określonej czynności prawnej, lecz dla oświadczenia woli, które ma sporządzić osoba nie mogąca czytać. Podobnie art. 79 k.c. przewiduje szczególną formę złożenia oświadczenia woli przez osobę nie mogącą pisać. Dlatego też obce te formy nie mieszczą się w hipotezie zdania pierwszego § 2 art. 73 k.c. (...)

Intencją przepisu art. 80 k.c. jest ochrona osoby nie mogącej czytać, która mogłaby łatwo zostać skłoniona do pisemnego potwierdzenia oświadczenia niezgodnego z jej wolą, skoro oświadczenia tego nie jest w stanie przeczytać i skontrolować jego treści. Mając tę intencję na uwadze, nie można przyjąć nieważności czynności prawnej dla braku formy notarialnej, gdy forma pisemna zastrzeżona jest tylko dla celów dowodowych, wypadnie wyciągnąć wniosek, że oświadczenie woli osoby nie mogącej czytać, złożone bez zachowania przesłanek wymaganych przez art. 80 k.c., nie może być w ogóle uważane za złożone na piśmie. (...) Jeżeli osoba nie mogąca czytać składa pisemne oświadczenie woli nie w formie aktu notarialnego, przewidzianej przez art. 80 k.c., a forma pisemna jest w danym wypadku wymagana tylko w celach dowodowych (art. 75 k.c.), pominięcie formy notarialnej nie skutkuje nieważności czynności prawnej. Oświadczenie takie należy jednak uważać za złożone ustnie, a nie na piśmie, a dowód ze świadków lub dowód z przesłuchania stron jest dopuszczalny w okolicznościach przewidzianych w art. 74 § 2 k.c.

Tego rodzaju wykładnia, nie przekreślając normatywnej treści art. 80 k.c., czyni zadość postulatowi ochrony osoby nie mogącej czytać przed ewentualnym nadużyciem ze strony jej kontrahenta, gdyż nie przypisuje istotnego znaczenia pisemnemu oświadczeniu pochodzącemu od takiej osoby. Jednocześnie wykładnia ta pozwala na uwzględnienie uzasadnionych interesów kontrahenta osoby nie mogącej czytać. Sąd może bowiem za pomocą innych dowodów

dopuszczalnych w świetle art. 74 § 2 k.c. (zeznania świadków, przesłuchanie stron) ustalić, jaka była rzeczywista wola osoby nie mogącej czytać¹.

Zdaniem W. Robaczyńskiego „stanowisko SN uznać należy za trafne. Wprawdzie z art. 73 § 2 zdanie pierwsze wynika, że zastrzeżenie innej formy szczególnej, niż zwykła forma pisemna, jest zastrzeżeniem *ad solemnitatem*, jednak w tym przypadku akt notarialny ma charakter wyłącznie "zastępczy". Osoba niemogąca czytać (od której wymagamy oświadczenia w formie aktu notarialnego) nie może być w odniesieniu do takiej samej czynności traktowana bardziej surowo niż osoba mogąca czytać, która nie złoży oświadczenia w formie pisemnej. Tak byłoby zaś w przypadku, gdyby zaniechanie aktu notarialnego miało prowadzić do nieważności takiej czynności prawnej, która ze swej natury aktu notarialnego nie wymaga”².

A. Jedliński podkreśla, że „wymóg formy aktu notarialnego przewidziany w art. 80 k.c. nie dotyczy takich sytuacji, gdy oświadczenie woli może być złożone w dowolnej formie, np. w formie ustnej, a więc gdy nie istnieje wymóg zachowania formy pisemnej pod żadnym rygorem. Wprowadzenie formy aktu notarialnego dla wszystkich oświadczeń woli osoby niemogącej czytać byłoby całkowicie dysfunkcjonalne, a w praktyce niemożliwe do zrealizowania”³.

W doktrynie podkreśla się, że „przyczyna niemożności czytania nie ma w świetle art. 80 k.c. znaczenia prawnego. Nie ma też znaczenia, czy stan niemożności czytania jest trwały i nieodwracalny, czy też tylko przejściowy (np. spowodowany urazem albo zabiegiem chirurgicznym, po którym następuje odzyskanie wzroku). Z punktu widzenia zastosowania art. 80 k.c. wystarczy, aby osoba składająca oświadczenie woli była pozbawiona możliwości czytania w momencie składania oświadczenia woli”⁴.

Artykuł 80 k.c. stanowi ochronę osób nie mogących czytać oraz ich kontrahentów. Nie można zgodzić się ze stwierdzeniem projektodawców, iż „interes niewidomego nie wymaga szczególnych środków ochrony” (uzasadnienie – s. 3). Osoba niewidoma, czy nie mogąca czytać nie może dokonywać np. samodzielnie pewnych czynności procesowych, nie posiada bowiem zdolności postulacyjnej. Ograniczenie zdolności postulacyjnej wynika w tym przypadku z przyczyn natury faktycznej i uniemożliwia takim osobom samodzielne występowanie przed sądem. W takim

¹ Uzasadnienie uchwały SN z dnia 27 października 1977 r., III CZP 81/77, OSNC 1978/8/131

² W. Robaczyński [w:] B. Giesen, W.J. Katner, P. Księżak, B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, R. Majda, E. Michniewicz-Broda, T. Pajor, U. Promińska, M. Pyziak-Szafnicka, W. Robaczyński, M. Serwach, Z. Świdcrski, M. Wojewoda, Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz, LEX, 2009.

³ A. Jedliński [w:] A. Kidyba (red.), K. Kopaczyńska-Pieczniak, E. Niezbecka, Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, T. Sokołowski, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, LEX, 2009

⁴ *Ibidem*

wypadku, osoba niewidoma (lub przejściowo nie mogąca czytać) - we własnym interesie - musi posłużyć się pełnomocnikiem.

Nie ulega wątpliwości, że składanie oświadczeń woli w formie aktu notarialnego stanowi dla osób nie mogących czytać utrudnienie, ale zabezpiecza jednocześnie ich interesy. Notariusz jako osoba zaufania publicznego gwarantuje bowiem, że osoba taka nie zostanie pokrzywdzona i złoży oświadczenie zgodne z jej wolą.

Nie można więc zaopiniować pozytywnie propozycji uchylenia art. 80 k.c. Można natomiast zastanowić się nad zastąpieniem formy notarialnej oświadczenia woli inną formą, która w równy sposób będzie chroniła interesy osób nie mogących czytać.

Dobrym pomysłem był stworzony w 2005r. projekt zmiany art. 80 k.c. Według projektu z 2005r. artykuł 80 k.c. miał otrzymać następujące brzmienie:

„Art. 80. § 1. Jeżeli osoba nie mogąca czytać ma złożyć świadczenie woli na piśmie, oświadczenie powinno być złożone w formie aktu notarialnego.

§ 2. Forma pisemna oświadczenia jest zachowana również w przypadku, gdy osoba nie mogąca czytać wyrazi swoją wolę ustnie w obecności wybranej przez siebie osoby zaufania, a na dokumencie obejmującym treść tego oświadczenia umieści swój podpis lub odcisk palca. Obok tych znaków osoba zaufania zamieszcza stwierdzenie, że treść dokumentu odpowiada woli nie mogącego czytać i składa swój podpis z zaznaczeniem, że został złożony na jego życzenie”⁵.

Według projektodawców z 2005r. proponowane zmiany art. 80 k. c., poprzez dodanie § 2, miały stanowić ochronę osób nie mogących czytać, jak i kontrahentów przyjmujących ich oświadczenie woli. Zdaniem projektodawców, proponowane zmiany – wprowadzając alternatywną dla aktu notarialnego formę złożenia pisemnego oświadczenia woli, nie tylko liberalizowały obowiązujące rozwiązanie, ale pozwalały na sprawniejsze funkcjonowanie osób pozbawionych czytania w codziennym życiu⁶. Opiniodawcy projektu z 2005r. słusznie podkreślali, iż „w świetle obowiązującego art. 80 k.c. forma aktu notarialnego jest jedyną formą oświadczenia woli osoby nie mogącej czytać, która ma złożyć oświadczenie na piśmie. (...) Zaś rygorystyczne stosowanie tego przepisu we wszelkich czynnościach, nawet dnia codziennego, może nieść za sobą szereg znacznych utrudnień dla kręgu osób zainteresowanych, zaś w skrajnych przypadkach (w razie niemożności poniesienia kosztów sporządzenia aktu notarialnego) uniemożliwić dokonanie takich czynności. (...) Sposób składania pisemnego oświadczenia woli, zaproponowany przez autorów projektu (czyli § 2 art. 80 k.c. – podkreśl. J.B.) powinien zagwarantować zgodność tak złożonego oświadczenia z wolą składającej je osoby nie mogącej czytać. Z drugiej strony projekt pozostawia możliwość składania przez taką osobę pisemnych oświadczeń woli w formie aktu notarialnego, tak

⁵ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny z 2005r. (druk nr 913 S), www.senat.gov.pl

⁶ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny z 2005r. (druk nr 913 S), www.senat.gov.pl

jak dotychczas obowiązujący art. 80 k.c. Regulacja taka pozwala stronom stosunku cywilnoprawnego na zachowanie tej formy w wypadku, gdy uznają to za celowe⁷.

Wydaje się, że innym rozwiązaniem dla osób nie mogących czytać, które biorą udział w obrocie prawnym może być ustanowienie pełnomocnika i udzielenie mu pełnomocnictwa ogólnego (w formie aktu notarialnego) do reprezentowania ich interesów. Pełnomocnik procesowy będzie wówczas podejmował działania i składał oświadczenia woli w imieniu reprezentowanego. W ten sposób zaoszczędzone zostaną zarówno koszty związane ze składaniem oświadczeń woli w formie aktu notarialnego, jak i czas poświęcony na dokonywanie czynności prawnych w takiej formie.

III. Konkluzja

Ze względu na zabezpieczenie interesów osób nie mogących czytać oraz ich kontrahentów, nie można zgodzić się na uchylenie art. 80 k.c. Uchylenie art. 80 k.c. spowodowałoby wówczas pokrzywdzenie tzw. strony słabszej (osoby nie mogącej czytać), a co za tym idzie, naruszenie konstytucyjnej zasady równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP). Jednakże w celu ułatwienia dokonywania obrotu cywilnoprawnego przez te osoby, należy znaleźć takie rozwiązanie, które umożliwi im dochowanie pisemnej formy oświadczenia woli, bez konieczności sporządzania aktu notarialnego.

dr Joanna Bodio

⁷ A. Grzelak, *Opinia o senackim projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny z 17 maja 2005r.*, (druk nr 4057), www.senat.gov.pl